

Asia: Ulkoministeriön pyyntö näkemyksistä valtioneuvoston ihmisoikeusselonteon valmisteluun liittyen

Viite: Ulkoministeriö lausuntopyyntö 29.05.2020 PF0Y3QGC-9 Valtioneuvoston ihmisoikeusselonteko. Lausunto syötetty lausuntopalvelu.fi kautta sähköisesti 16.6.2020, Nieminen

Johdanto

Hallitusohjelman toimintasuunnitelmaan on kirjattu laadittavaksi valtioneuvoston ihmisoikeusselonteko, jonka tarkoituksena on luoda yhtenäinen pohja valtioneuvoston toiminnalle. Selonteko on valtioneuvoston strategisen toiminnan linjaus, jossa tarkastellaan perus- ja ihmisoikeuksien toimintaympäristössä tapahtuneita muutoksia kansainvälisellä, EU- ja kansallisella tasolla sekä määritellään tapoja, joilla hallitus vaikuttaa 2020-luvun ihmisoikeuskehitykseen.

Selonteon valmistelusta vastaa ulkoministeriö. Oikeusministeriö osallistuu valmisteluun kansallisten ja EU-tason perus- ja ihmisoikeuskysymysten osalta.

Tausta

Valtioneuvosto on aiemmin antanut eduskunnalle ihmisoikeusselonteon vuosina 2004, 2009 ja 2014. Tätä ennen ulkoministeriö on antanut kansainvälistä ihmisoikeuspolitiikkaa koskevat selvitykset eduskunnalle vuosina 1998 ja 2000.

Vuoden 2014 selonteko kattoi kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan ohella ihmisoikeuksien toimeenpanon Suomessa. Ulkopoliittikkaa, EU-toimintaa ja kotimaista toimeenpanoa koskevat osiot oli tuolloin erotettu toisistaan.

Nyt valmisteltavaan selontekoon on valittu ilmiöpohjainen lähestymistapa ilman jakoa kansainvälisiin, kansallisiin ja EU-tason perus- ja ihmisoikeuskysymyksiin. Toimintaympäristössä tapahtuneita muutoksia ja Suomen perus- ja ihmisoikeuslinjaa on tarkoitus käsitellä seuraavan neljän ilmiökokonaisuuden alla:

- 1) sääntöpohjainen kansainvälinen yhteistyö ja oikeusvaltiokehitys,
- 2) kestävä kehitys ja ihmisoikeudet,
- 3) digitalisaatio, tieto ja ihmisoikeudet ja
- 4) yhdenvertaisuuden edistäminen.

Näiden teemojen kautta on mahdollista kuvata perus- ja ihmisoikeustoiminnan keskeisimpiä muutoksia ja kehittämistarpeita. Tähän tukeutuen selonteossa asetetaan tavoitteita Suomen kansainväliselle ihmisoikeuspolitiikalle sekä hallituksen perus- ja ihmisoikeustoiminnalle kansallisesti.

Kaikkia mainittuja ilmiöitä on tarkoitus tarkastella kokonaisuutena huomioiden sekä kansallinen, Euroopan unionissa tapahtuva että ulkopoliittinen toiminta. Julkisen sektorin rinnalla huomioidaan yksityisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan rooli sekä asiantuntijatyö ihmisoikeuksien alueella. Ilmiöiden sisältöä on kuvailtu tarkemmin kyselyosiossa.

Tavoitteet

Ulkoministeriö pyytää näkemyksiä valtioneuvoston ihmisoikeusselonteon valmistelussa huomioitavista seikoista. Lisäksi pyydetään ottamaan kantaa selonteon alustaviin ilmiökokonaisuuksiin ja antamaan em. ilmiöihin liittyen konkreettisia kehittämissuhteita perusteluineen.

Lausuntoja voivat antaa muutkin kuin jakelussa mainitut. Ministeriö kannustaa myös kansalaisia ottamaan kantaa selonteon valmisteluun.

Aikataulu, vastausohjeet, valmistelijat

Aikataulu Lausunnot pyydetään jättämään viimeistään 30.6.2020 klo. 16.15.

Vastausohjeet vastaanottajille

Vastaukset pyydetään antamaan lausuntopalvelu.fi-sivuston kautta. Vastauksia ei tarvitse lähettää erikseen sähköpostitse tai postitse. Kaikki annetut vastaukset ovat julkisia ja ne julkaistaan lausuntopalvelu.fi:ssä.

Lausuntopyyntö on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa pyydetään näkemyksiä koskien selonteon pääsisältöä. Toisessa osassa on mahdollista tuoda esiin huomioita erikseen kutakin selonteon ilmiökokonaisuutta koskien. Viimeisessä osassa on tilaa mahdollisille muille huomioille selonteon valmisteluun liittyen.

Vastauksen antaakseen vastaajan tulee rekisteröityä ja kirjautua lausuntopalvelu.fi-sivustolle. Tarkemmat ohjeet palvelun käyttämisestä löytyvät verkkosivulta www.lausuntopalvelu.fi kohdasta Ohjeet --> Käyttöohjeet. Tukea palvelun käyttöönottoon voi pyytää osoitteesta lausunto.om@om.fi.

Lisätietoa asiasta antavat:

Rauno Merisaari, ihmisoikeus- ja demokratiasuurlähettiläs, ulkoministeriö, ihmisoikeuspolitiikan yksikkö
rauno.merisaari@formin.fi , Puh: +358 295 350 974

Janette Sorsimo, projektiavustaja, ulkoministeriö, ihmisoikeuspolitiikan yksikkö, janette.sorsimo@formin.fi
Puh: +358 295350586

Valpuri Tarkka, suunnittelija, oikeusministeriö, demokratia- ja julkisoikeusosasto, valpuri.tarkka@om.fi
Puh: +358 295150120

Jakelu; Tullut Invalidiliitolle lausunnolle

Lausuntoa: 2

Valtioneuvoston ihmisoikeusselonteon pääsisältö

1. Millaisia sisällöllisiä asioita selonteossa tulisi näkemyksenne mukaan painottaa?

Invalidiliiton mielestä ihmisoikeusselonteossa tulisi painottaa vammaisten ihmisten ihmisoikeuksien tosiasiallista toteutumista, sen arviointia ja seurantaan liittyviä mekanismeja erityisesti YK:n vammaissopimuksen näkökulmasta. Vammaisten ihmisten ihmisoikeudet jäävät usein suhteessa muihin vähemmistöryhmiin yhteiskunnassa vähemmälle huomiolle. Tämän lisäksi niitä ei nähdä yhtä arvokkaina toteutettavina ja seurattavina arvoina kuin valtaväestön ihmisoikeudet. Vammaisten ihmisten ihmisoikeudet suhteessa muiden ihmisoikeuksiin nähdään usein suhteellisenä. Niiden toteuttamisen hyväksyttävänä esteenä katsotaan usein voivan olla esim. taloudelliset tai muut

yhteiskunnalliset perusteet. Invalidiliitto pyytää kiinnittämään näihin seikkoihin huomiota ja painottamaan vammaisten ihmisten ihmisoikeuksia em. näkökulmista katsoen.

2. Muodostavatko selonteon neljä ilmiötä yhdessä toimivan kokonaisuuden? Tulisiko mielestänne jokin ilmiö korvata jollain toisella? Ehdotukset vaihtoehtoisista ilmiöistä pyydetään perustelemaan.

Toteamme, että on trendikästä yhdistää eri tasojen kuten globaalin, EU-tason ja kansallisen tason työ yhteen. Tämä saattaa kuitenkin aiheuttaa epäselvyyttä. Selkeyden kannalta suositeltavaa voisi olla kirjata eri tasot selkeiksi osakokonaisuuksiksi pääotsikoinnin mukaan esim. globaali (mukaan lukien kehitysyhteistyö) ja EU-taso sekä kansallinen toiminta.

Ilmiökokonaisuudet

Kaikkia ilmiöitä on tarkoitus tarkastella kokonaisuutena huomioiden kotimainen, Euroopan unionissa tapahtuva että ulkopoliittinen toiminta. Julkisen vallan toiminnan rinnalla huomioidaan yrityssektorin ja kansalaisyhteiskunnan rooli sekä asiantuntijatyö ihmisoikeuksien alueella.

Lausuntoa: 2

1) Sääntöpohjainen kansainvälinen yhteistyö ja oikeusvaltiokehitys

Kansainvälistä, sääntöpohjaista järjestelmää sekä ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta on haastettu aiempaa enemmän viime vuosien aikana. Myös Euroopassa ja EU-jäsenmaissa on merkkejä oikeusvaltion keskeisten periaatteiden kyseenalaistamisesta. Suomalainen demokratia nojaa oikeusvaltioon, jossa perustuslaki antaa vahvan suojan jokaisen yksilön perusoikeuksille. Kansainvälisesti Suomi lukeutuu kansainvälisen oikeuden, ihmisoikeuksien universaalisuuden sekä oikeusvaltiokehityksen vahvoihin tukijoihin. Selonteossa on tarkoitus kuvata sääntöpohjaisen järjestelmän nykytilaa, Suomen toimia kansainvälisen oikeuden ja oikeusvaltion vahvistamiseksi sekä sitä, miten Suomi panee täytäntöön ihmisoikeussopimusten veloitteita ja saamiaan suosituksia.

3. Minkälaisia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä/teemoja tulisi käsitellä tämän ilmiökokonaisuuden alla?

Vammaisten henkilöiden kannalta YK:n vammaissopimus on tärkein työkalu vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämiseksi Suomessa sekä kansallisesti, että myös kaikessa kansainvälisessä toiminnassamme mukaan lukien EU, jonka jäsenvaltio olemme. EU on myös ratifioinut YK:n sopimuksen ja näin sitoutunut omassa toiminnassaan laaja-alaisesti edistämään vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksia niin EU:n sisäisesti kuin myös sen ulkosuhdetyössä. YK:n vammaissopimus tulisi olla keskeinen kantava teema vammaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä/teemoja käsiteltäessä tämän ilmiökokonaisuuden alla. Valtakunnallisesti tulisi huomioida tehokkaammin YK:n vammaissopimuksen lakitasoisuus ja sen sitova velvoittavuus myös esimerkiksi kuntien ja tulevien soterakenteiden ja muiden maakunnallisten ja alueellisten toimijoiden osalta. Vammaisten ihmisten ihmisoikeudet eivät toteudu, kun YK:n vammaissopimusta ei noudateta alueellisesti ja paikallisesti. YK:n vammaissopimuksen velvoittavuus tulisi ns. valuttaa myös laaja-alaisesti eri paikallistoimijoiden velvoitteeksi.

Kansainvälisessä työssä ja erityisesti Suomen kehityspolitiikassa YK:n vammaissopimuksen artikla 32 on keskiössä. On tärkeää, että kansainvälistä yhteistyötä tehdään vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämiseksi YK:n eri jäsenvaltioiden kesken ja erityisesti niin, että kehittyneemmät valtiot osoittavat solidaarisuutta ja tarjoavat tukea heikossa asemassa oleville ja kehittyville maille. Artikla 32 edellyttää myös, että tähän kansainväliseen työhön osallistuvat erityisesti vammaiset henkilöt ja heidän omat järjestönsä.

Haluamme todeta, että Suomi on sitoutunut osana kehityspoliittista ohjelmaansa (Valtioneuvoston selonteko Suomen kehityspolitiikasta VNS 1/2016) edistämään läpileikkaavasti vammaisten henkilöiden

oikeuksia seuraavasti: ” Myös lasten oikeudet sekä heikoimmassa asemassa olevien ihmisten, erityisesti vammaisten henkilöiden oikeudet huomioidaan kaikessa toiminnassa. Suomella on osaamista ja mahdollisuuksia tukea vammaisia ja tuen tarvetta korostaa se, että he jäävät usein muun tuen ulkopuolelle.”

Näemme, että vammaisten ihmisten oikeuksien edistäminen tulee säilyä myös jatkossa yhtenä kehityspolitiikkamme ihmisoikeustyön painopisteenä. Tätä työtä toteuttavat erityisesti myös suomalaiset vammaisjärjestöt Vammaiskumppanuus ry:n piirissä tekemällä vertaisyhteistyötä kehittyvien maiden vammaisjärjestöjen kanssa vammaisten henkilöiden paikallisten ihmisoikeuksien edistämiseksi.

Tässä ilmiökokonaisuudessa olisi syytä tarkastella vammaispalveluiden toteutuminen kaikkein vaikeimmin vammaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamisessa ja siinä, miten tässä on onnistuttu. Kiinnitämme huomiota myös Suomen valtion pakolaispolitiikkaan ja niiden periaatteiden ja oikeuksien parantamiseen ja kiintiöiden kasvattamiseen tässä ryhmässä. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää kansainvälisiin pakolaiskriiseihin ja näiden yhteydessä erityisesti heikoimmassa asemassa olevien vaikeasti liikuntavammaisten pakolaisten turvapaikkamyöntöedellytyksiin ja määriin. Näissä erityishuomio tulisi olla vammaisissa naisissa ja lapsissa heidän haavoittuvasta asemasta johtuen.

4. Minkälaisia konkreettisia kehittämistoimia tämän ilmiökokonaisuuden tulisi mielestänne sisältää? Ehdotukset konkreettisista toimista pyydetään esittämään perusteluineen.

Vaikeimmin vammaisten pakolaisten kiintiömäärän nostaminen, huomioiden erityisesti vammaiset naiset ja lapset. Kaikkinensa vaikeimmin vammaiset jäävät usein kansainvälisessä kriisissä kaikkein heikoimpaan asemaan. Usein tällä on heijastevaikutuksia myös vaikeimmin vammaisten perheisiin, jotka joutuvat ottamaan muita perheitä merkittävämpiä riskejä, kun he joutuvat vastaamaan vaikeavammaisen perheenjäsenen avuntarpeesta. Puutteita on apuvälineiden ja hoitovälineiden saatavuudessa, mitkä voivat olla kriittisiä terveyden ja hyvinvoinnin ylläpitämisessä. Myös avuntarve lisääntyy merkittävästi kriisitilanteissa, mikä lisää monenlaisia riskejä. Vammaisuus on usein myös este sille, ettei elämää voida enää kriisioloissa ylläpitää. Erityisen haavoittuvassa asemassa olevat vammaiset naiset ja lapset, jotka joutuvat keskimääräistä enemmän laiminlyöntien, hyväksikäytön ja seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi.

Erityispalveluiden kuten vammaispalveluiden, apuvälineiden ja henkilökohtaisen avun saaminen niin kansallisesti kuin kansainvälisesti kriisitilanteissa toteuttaa kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ja tässä yhteydessä niiden vaikeimmin vammaisten ihmisten turvaa, jotka eivät itse tätä turvaa kykene ilman edellä mainittuja toimia ylläpitämään ja saavuttamaan. On välttämätöntä, että nämä palvelut pysyvät nykyisen kaltaisina subjektiivisina oikeuksina, jotta tämän heikoimmassa asemassa olevan kansanryhmän perustavaa laatua olevien ihmisoikeuksien toteutuminen ei ole riippuvainen kulloisestakin taloudellisista-toimintapoliittisista yhteiskunnassa vallitsevista linjauksista. Nämä ovat pohja laaja-alaiselle osallisuudelle sekä niin poliittisten, kuin TSS-oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Lausuntokohtia: 2

2) Kestävä kehitys ja ihmisoikeudet

Ihmisoikeudet ovat välttämätön osa kestävä kehityksen toteutumista. YK:n asettamien kestävä kehityksen tavoitteiden (SDGs) toteutumisen oleellinen osa on, että oikeudet toteutuvat myös kaikkein heikoimmassa asemassa olevien osalta (leave no one behind -periaate). Ilmastomuutoksesta uhkaa tulla merkittävin ihmisoikeuksien kunnioittamiseen ja täytäntöönpanoon negatiivisesti vaikuttava tekijä. Selonteossa kuvataan kestävä kehityksen merkitystä ja painotuksia osana hallituksen ihmisoikeuspolitiikkaa.

5. Minkälaisia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä/teemoja tulisi käsitellä tämän ilmiökokonaisuuden alla?

YK:n kestävän kehityksen universaali ohjelma Agenda 2030 on myös merkittävä työkalu Suomelle. YK:n kestävän kehityksen universaali ohjelma edistää kaikilla sen toiminnan tasoilla vammaisten henkilöiden yhdenvertaista asemaa ja hyvinvointia. Vammaisten henkilöiden kannalta Agenda 2030 -ohjelman ihmisoikeuslähtöisyys ja ”ketään ei jätetä” -periaate ovat keskiössä. Agenda 2030 pitäisikin entistä enemmän valjastaa palvelemaan YK:n vammaissopimuksen sisällön toimeenpanemista kaikilla tasoilla paikallisesta globaaliin toimintaan.

Vammaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeudet tulisi laaja-alaisesti käsitellä tässä ilmiökokonaisuudessa. Erityispalveluiden kuten vammaispalveluiden, apuvälineiden ja henkilökohtaisen avun saatavuus niin kansallisesti kuin kansainvälisesti kriisitilanteissa toteuttaa kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ja niiden vaikeimmin vammaisten ihmisten turvaa, jotka eivät itse tätä turvaa kykene ilman näitä toimia ylläpitämään ja saavuttamaan. Kestävän kehityksen ja ihmisoikeuksien näkökulmasta rakennetun ympäristön esteettömyys ja sen turvaaminen on välttämätöntä. Rakenteellinen esteellisyys on merkittävä syrjinnän muoto, joka jättää useita nimenomaan toimintakyvyltään rajoittuneita ihmisiä ja liikuntavammaisia niin liikkumisvapauden, kuin myös osallistumista koskevien vapausoikeuksien ulkopuolelle. Nämä edellä mainitut seikat vaikuttavat suoraan myös kykyyn turvata kohtuullinen toimeentulo.

6. Minkälaisia konkreettisia kehittämistoimia tämän ilmiökokonaisuuden tulisi mielestänne sisältää? Ehdotukset konkreettisista toimista pyydetään esittämään perusteluineen.

Jatkossa tulee varmistaa vammaispalveluiden ja tässä vaikeimmin vammaisten välttämättömien osallisuuden ja yhdenvertaisuuden turvaavien subjektiivisten oikeuksien pysyvyys. Vaikeimmin vammaisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen on riippuvainen erityispalveluiden, kuten vammaispalveluiden ja tässä henkilökohtaisen avun, asumisen palveluiden ja liikkumisen tuen palveluiden toteutumisesta. On välttämätöntä, että nämä palvelut pysyvät nykyisen kaltaisina subjektiivisina oikeuksina, jotta tämän heikoimmassa asemassa olevan kansanryhmän perustavaa laatua olevien ihmisoikeuksien toteutuminen ei ole riippuvainen kulloisestakin taloudellisista-toimintapoliittisista yhteiskunnassa vallitsevista linjauksista. Nämä ovat pohja laaja-alaiselle osallisuudelle sekä niin poliittisten, kuin TSS-oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Julkisesti subventoidut yhteiskunnalliset hankkeiden tulee kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti olla aina saavutettavia ja esteettömiä. Rakenteellinen esteellisyys, on toinen merkittävä rakenteellisen syrjinnän muoto, joka asettaa osan niin liikunta-, kuin muutoin toimimisesteellisistä kansalaisista ja vammaisista yhteiskunnan ulkopuolelle käytännössä periaatteella access denied. Tällä hetkellä tätä ei tunnisteta yhdeksi syrjinnän ja segregaaation muodoksi, mitä voidaan pitää ihmisoikeuksien ja yhdenvertaisuuden valossa nöyryyttävänä.

Lausuntokohtia: 2

3) Digitalisaatio, tieto ja ihmisoikeudet

Sähköisten tietoverkkojen merkitys tiedon jakamisessa on lisääntynyt. Palveluja ollaan Suomessakin siirtämässä asteittain verkkopohjaisiksi ja se edellyttää yhdenvertaisuuden turvaamista. Tekoälyn kasvava hyödyntäminen muun muassa viranomaistoiminnassa edellyttää perus- ja ihmisoikeuksien huomioon ottamista. Laajenneet internetyhteydet sekä sosiaalinen media ovat nopeuttaneet paitsi tiedon, myös vääristellyn informaation jakamista. Selonteossa on tarkoituksena käsitellä ihmisoikeuksien roolia digitalisaatiossa sekä oikeutta tietoon sekä kotimaassa että kansainvälisesti.

7. Minkälaisia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä/teemoja tulisi käsitellä tämän ilmiökokonaisuuden alla?

Tässä ilmiökokonaisuudessa tulisi käsitellä sekä tiedonsaannin että palveluiden käytön yhdenvertaisuus. On

varmistettava, ettei kukaan jää digitaalisen yhteiskunnan ulkopuolelle, jos ihmisellä ei ole digiosaamista tai mahdollisuuksia tähän. Aina tulee varmistaa myös muu tapa käyttää yhteiskunnan peruspalveluita, jos ei ole mahdollista esim. vammaisuuden johdosta käyttää tai hankkia digilaitetta, jotta vamman toimintarajoituksista johtuen kykenee käyttämään. Tästä riippumatta on aina turvattava digitalisaation ja tietoyhteiskunnan laajamittainen saavutettavuus ja esteettömyys.

8. Minkälaisia konkreettisia kehittämistoimia tämän ilmiökokonaisuuden tulisi mielestänne sisältää? Ehdotukset konkreettisista toimista pyydetään esittämään perusteluineen.

Saavutettavat ja esteettömät tiedonkäyttömenetelmät ja digitalisaatio. Aina tulee varmistaa yhteiskunnan peruspalveluiden käyttö myös muulloin kuin digitalisaation kautta esim. henkilökohtaisella palvelulla, jos vamma tai muu syy on esteenä digitaalisten palveluiden käytölle.

Lausuntoa: 2

4) Yhdenvertaisuuden edistäminen

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat keskeisiä periaatteita hallitusohjelman toimeenpanossa. Kansainvälisessä ihmisoikeuspolitiikassaan Suomi painottaa naisten ja tyttöjen sekä muiden syrjinnän kohteeksi laajimmin joutuvien väestöryhmien oikeuksia. Suomi on saanut eurooppalaisilta ja YK:n ihmisoikeusvalvontaelimiltä suosituksia yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi. Selonteossa on tarkoitus käsitellä niitä toimia, joilla hallitus tulee edistämään yhdenvertaisuuden toteutumista Suomessa sekä syrjimättömyyden vahvistamiseen tähtääviä toimia Suomen EU- ja ulkopolitiikassa.

9. Minkälaisia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä/teemoja tulisi käsitellä tämän ilmiökokonaisuuden alla?

Vammaisten ihmisten yhdenvertaisuus tulisi käsitellä tässä ilmiökokonaisuudessa läpileikkaavasti. Vammaiset ihmiset kohtaavat moniulotteista syrjintää kaikilla elämän eri osa-alueilla. Yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistäminen ja syrjinnän kieltäminen tulee nähdä YK:n vammaissopimuksen kautta. Vammaisuus -ryhmän lisäksi on kiinnitettävä huomiota vammaisten ihmisten kohtaamaan moniperusteiseen syrjintään. Moniperusteinen syrjintä esim. vammaisuuden ja sukupuolen osalta (esimerkiksi vammaisen nainen, maahanmuuttaja, sukupuolivähemmistö). Erityisesti tulee kiinnittää huomiota vammaisten ihmisten poliittisten ja taloudellisten oikeuksien yhdenvertaisuuden toteutumiseen. Näiden osallistumisoikeuksien toteutumisessa on merkittäviä ongelmia. Vammaiset ihmiset kohtaavat myös keskimääräistä enemmän väkivaltaa ja naiset seksuaalista hyväksikäyttöä. Myös taloudellista hyväksikäyttöä esiintyy vammaisuuden takia. Erityisesti lapset ja nuoret ovat alttiita syrjäytymiselle ja hyväksikäytölle. Nämä ilmenevät niin THL:n kouluterveyskyselystä, kuin useista valvovien viranomaisten havainnoista, kuten esim. yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus. Puutteita on lisäksi oikeussuojan saatavuudesta, koska vammaisuutta ei usein tunnisteta syrjintäperusteena (poliisi, syyttäjä, tuomioistuimet).

10. Minkälaisia konkreettisia kehittämistoimia tämän ilmiökokonaisuuden tulisi mielestänne sisältää? Ehdotukset konkreettisista toimista pyydetään esittämään perusteluineen.

Kaikista edellä listatuista seikoista pitäisi olla tilastoja ja muuta tutkittua tietoa. Niiden avulla voidaan nostaa esille epäkohtia, joita voidaan hyödyntää niin lainsäädännössä, asetuksissa kuin vaikuttamis- ja valistamistoiminnassa.

Lausuntoa: 2

Muuta mahdollista huomioitavaa

11. Millaisia vaikutuksia mielestänne koronaviruspandemialla ja siihen liittyvillä toimenpiteillä on perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen?

Koronapandemia ja siitä aiheutuneet toimenpiteet ovat karulla tavalla nostaneet esille puutteita esimerkiksi vammaispalveluissa, kuntien tiedotuksessa ja toimintakäytännöissä sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkaille, suojavälineiden saannissa, vammaisten apuvälineiden korjaustoiminnassa, henkilökohtaisen avun ja omaishoidon lomituksen saamisessa. Tilanne on osoittanut, että kaikkien kansalaisten perus- ja ihmisoikeudet eivät ole toteutuneet yhdenvertaisesti.

Eryteisesti vaikeimmin vammaisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen on vaatinut mittavaa vaikuttamistyötä, vaikkakin toisaalta samanaikaisesti valtionhallinto linjasi koronapandemian selkeäksi linjaksi riskiryhmien suojelemisen. Useat vammaisjärjestöt ovat tehneet selvityksiä ja kyselyjä koronapandemian vaikutuksista, mukaan lukien esimerkiksi Invalidiliitto ja Valtakunnallinen Vammaisfoorumi, joihin valtionhallinnon on suositeltavaa tutustua. Useissa tilanteissa ei esimerkiksi olla kyetty erittelemään yksilöllisesti vammaisen ihmisen henkilökohtaisia olosuhteita ja tilanteita, vaan kategorisesti vammaisia ihmisiä on käsitelty vammaisryhmä -käsitteen kautta. Näissä tilanteissa esimerkiksi joko kaikki vammaiset ihmiset ajatellaan kuuluvan riskiryhmään tai että vammaisen henkilön tulee riippumatta vaikeasta vammastaan erityisesti perustella kuuluvansa riskiryhmään. Valtionhallinnon antaessa eri tyyppisiä sote -ohjeistuksia, on niitä tulkittu kaikkien vammaisten ihmisten näkökulmasta samalla tavalla esim. riippuen asiakkuudesta tai yksilöllisistä olosuhteista tai tarpeista samankaltaisesti toimintayksikössä (vrt. laitosvalta). Tällaisia tilanteita on ollut esimerkiksi sairaanhoitopiirien antamissa ohjeistuksissa päivittää hoitotahtoja ja mahdollisesti tehdä vapaaehtoisia, kuitenkin perustellusta tahdosta riippumattomaan hoidon rajauksiin. Myös vaikeimmin vammaisten toimintayksiköissä on saatettu estää perusteetta vastoin virallisesti ohjeistuksia asiakkaiden liikkumisvapautta.

12. Muut huomionne selonteon valmisteluun liittyen

Vammaisilla ihmisillä on kaikkina ikäkausina suurempi riski kuin muilla ihmisillä joutua syrjityiksi eri elämäntilanteissa. Osaan vammaisista henkilöistä kohdistuu moniperusteisen syrjinnän riski. Syrjintää tapahtuu kaikilla eri elämän osa-alueilla.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kartoitti esim. 2016 verkkokyselyn ja yksilöhaastattelujen avulla, millaisissa arkisissa tilanteissa ja missä määrin vammaiset ihmiset kokevat epäoikeudenmukaisuutta ja syrjintää Suomessa. Selvitys kohdistuu vammaisten ihmisten syrjintäkokemuksiin tavaroiden ja palveluiden tarjonnassa, työelämässä ja sähköisten palveluiden saavutettavuudessa, sillä ne ovat nousseet yhdenvertaisuusvaltuutetun työssä erityisiksi ja ajankohtaisiksi haasteiksi.

Selvityksen perusteella kokonaiskuva näyttää siltä, että tavaroiden ja palveluiden tarjonnassa, työelämässä ja sähköisissä palveluissa ei nähdä tarvetta luoda vammaisille kohdennettuja toimenpiteitä heidän yhdenvertaisuutensa ja osallisuutensa parantamiseksi, vaan pidetään ikään kuin riittävänä, että hyvinvointivaltion tarjoama tukiverkko pitää heistä huolen. Selvityksen ydinviesti on, että vammaisia ihmisiä on ajateltava yksilöinä ja heidän tarpeensa on huomioitava, jotta he pääsevät nykyistä paremmin osalliseksi suomalaiseen yhteiskuntaan.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta on kiinnittänyt erityisesti huomiota antaessaan lausuntoa yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle 2018 ja tässä valtuutetun tekemiin havaintoihin vammaisten henkilöiden kohtaamasta syrjinnästä. Kertomuksen mukaan vammaisuus on ollut yhdenvertaisuusvaltuutetun koko tähänastisen toimikauden ajan toiseksi yleisin syrjintäperuste, jonka vuoksi valtuutettuun otetaan yhteyttä.

Vammaiset kokevat kertomuksen mukaan syrjintää erityisesti koulutuksessa ja opetuksessa, yksityisissä palveluissa ja sosiaali- ja terveystalvissa. Eniten syrjintää esiintyy sosiaali- ja terveystalvissa.

THL:n tekemän kouluterveystälvyn perusteella liikuntarajoitteisista nuorista koki itsensä kiusatuksi 46 prosenttia, kun muiden nuorien vastaava luku oli vain 18 prosenttia.

Liikkumisrajoitteiset nuoret kokivat huomattavasti useammin sekä varkauksia, väkivallalla uhkailua että fyysistä väkivaltaa. He olivat kokeneet myös seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua huomattavan paljon enemmän kuin muut nuoret.

Vammaisten henkilöiden syrjinnän ehkäisemisellä ja osallisuuden edistämällä estetään myös yhteiskunnasta syrjäytymistä ja vähennetään eriarvoisuutta. Yhteiskunnan palveluilla, kuten sosiaali- ja terveystalvulla sekä työllisyystalvulla on tärkeä rooli osallisuuden edistämässä. Tämän vuoksi rakenteelliseen syrjintään palveluissa on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Haluamme lisäksi kiinnittää huomiota siihen, että erityisesti vammaisilla naisilla ja tytöillä, maahanmuuttajilla, kieli-, kulttuuri- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla vammaisilla henkilöillä sekä vammaisilla lapsilla ja ikäihmisillä on alttius kohdata syrjintää useammasta kuin yhdestä syystä.

Käytännössä yhdenvertaisuus ja osallisuus ovat monin tavoin sidoksissa yhteiskunnan arvo- ja asenneilmastoon. Syrjintä on monitasoinen ilmiö. Sen ilmenemismuodot, tunnistaminen ja seuraamukset vaihtelevat. Se ei kuitenkaan ole hyväksyttävää missään muodossa. YK:n vammaisssopimus toimii lakitasoisesti erinomaisena pohjana sille, että vammaisten ihmisten ihmisoikeudet laaja-alaisesti voidaan niin yhteiskunnassa kuin elämän eri osa-alueilla huomioida ja toteuttaa. Tällä hetkellä YK:n vammaisssopimus ei edelleenkään ole kuitenkaan eri toimijoiden tiedossa niin valtiorhallinnosta alueellisiin toimijoihin. Tämän johdosta vammaisten ihmisten ihmisoikeudet eivät myöskään sopimuksen tavoitteiden mukaisesti pääse toteutumaan.